

GODIŠNJE ISTRAŽIVANJE O KORUPCIJI 2013.

Rizik od pojave korupcije u pravosudnom sistemu i u poslovnom sektoru

Analitički izvještaj

Ova studija je omogućena uz podršku američkog naroda preko Američke Agencije za međunarodni razvoj, odnosno kroz njen Program Efikasnog upravljanja u Crnoj Gori. Mišljenja izražena u ovoj studiji su mišljenja autora i ne odražavaju neophodno stavove USAID-a kao ni vlade SAD-a.

Ovaj analitički izvještaj zasniva se na nalazima iz treće u seriji longitudinalnih istraživanja, koja East West Management Institute vrši u Crnoj Gori, u saradnji sa CEDEM-om. Tokom 2011. i 2012. godine sprovedena su istraživanja kako bi se identifikovali ključni indikatori, na osnovu kojih je izvršeno mjerenje samih razmjera korupcije u nekoliko ključnih oblasti društvenog i ekonomskog života. Suštinska ideja tog istraživanja bila je da se upotrijebe ista metodologija i instrumenti za izvođenje ovog istraživanja i da se onda uporede dobijene vrijednosti, kao i da se proširi znanje, u izvjesnim aspektima, o specifičnim problemima vezanim za korupciju, koji su predmet našeg interesovanja.

Dizajn istraživanja

Prvo, jedna od ključnih karakteristika jeste da je istraživanje dizajnirano na način da se ciljevi istraživanja ostvaruju komplementarnom primjenom kvalitativnog i kvantitativnog pristupa. Kvantitativni dio istraživanja baziran je na instrumentu (anketi) sa ukupnim brojem od 236 ajtema. Uzorak koji je korišćen u istraživanju predstavlja dvostruko-stratifikovani 'multi-stage random sample', reprezentativan za sve punoljetne građane Crne Gore, sa ukupnim brojem od 1505 ispitanika. Ovakav dizajn uzorka obezbjeđuje standardnu grešku mjerenja $\pm 2.5\%$ za pojave sa incidencom od 95% i intervalom povjerenja od 95%. Kada je o kvalitativnom dijelu istraživanja riječ, dizajnom istraživanja predviđeni su i ostvareni polustrukturirani intervjui sa sudijama, preduzetnicima i advokatima, koji su se tematski, kroz nekoliko otvorenih pitanja, bavili problemom korupcije.

Druga suštinska karakteristika dizajna jeste da je ovo istraživanje longitudinalnog tipa, tačnije studija trenda, što zapravo znači da smo treću godinu zaredom koristili isti dizajn uzorka (dakle, nije panel). Na ovaj način omogućili smo pregled svih ključnih polja i indikatora sa stanovišta trendova. Drugim riječima, omogućeno je sagledavanje da li i u kojoj mjeri u definisanim područjima interesovanja imamo pozitivne i/ili negativne trendove, ili pak imalo stabilne vrijednosti kroz vrijeme.

Treća, ključna karakteristika istraživanja jeste afirmacija šireg socio-kulturnog pa i istorijskog interpretativnog okvira, kojim se problemi identifikovani u istraživanju adresiraju na višoj ravni. Na taj način se donosi odluka i zainteresovanima pružaju 'dublje' i u većoj mjeri upotrebljive informacije i preporuke a koje su usmjerene na borbu protiv korupcije u suštinskom smislu, a ne samo pojavno kroz nerijetko prozaične i nefunkcionalne institucionalizovane mjere borbe i prevencije. Za ovaj dio analize napravljen je set od nekoliko međusobno povezanih i ključnih socio-kulturnih pretpostavki, koje se mogu opravdati istraživačkim nalazima, a koje predstavljaju ključnu adresu za probleme korupcije u crnogorskom društvu i koje konačno idu 'iza' terena svakodnevnice politike. Konsekventno, čitanje izvještaja i korišćenje rezultata samog istraživanja, po našem sudu, mora se dešifrovati u ovom ključu kako bi zaista, na suštinski način pospješili borbu protiv korupcije u Crnoj Gori.

Povjerenje u institucije i iskustvo sa institucijama

Kao i u prethodnim istraživanjima najveći stepen povjerenja građani imaju u religijsku konfesiju. Više nego solidan nivo povjerenja mjerimo kada je riječ o sistemu obrazovanja i zdravstva, kao i kada

je riječ o predsjedniku Crne Gore¹. Sa druge strane, najniži nivo povjerenja mjerimo kada je riječ o političkim partijama i velikim preduzećima. Ukoliko se analiziraju trendovi, mjerimo pozitivan trend, ali je ovaj progres odista minimalan. Pojedinačno, sa stanovišta trenda, rast povjerenja mjerimo kada je riječ o konfesiji, zdravstvenom sistemu i medijima, sudstvu, organima lokalne vlasti i skupštini. Kada je riječ o ostalim institucijama, stepen mjenenog povjerenja je manje više na istom nivou kao i prethodne godine. Od socio-demografskih varijabli kao prediktora povjerenja u institucije, identifikovali smo nacionalnost (Srbin) kao negativan prediktor, dok su zaposleni u javnom sektoru, stariji građani i život u centralnom regionu pozitivni prediktori.

Participacija i aktivizam

Najveći rast u pogledu političke participacije mjerimo kada je riječ o nekonvencionalnoj političkoj participaciji. Dakle, nesumnjivo da građani Crne Gore danas, više nego ikada, izražavaju spremnost da učestvuju u političkom životu izvan i iza institucija sistema. Ovo može da predstavlja odraz političkog nezadovoljstva i ukupnog povećavanja tenzija političkog karaktera, ili jednostavno akumulirano socijalno nezadovoljstvo i gubitak povjerenja da se interesi građana mogu ostvariti u okviru institucija sistema. Faktori nekonvencionalne političke participacije se dijele u dvije grupe, pozitivni prediktori: Srbin, stanovnici centralnog regiona, muškarci i oni sa višim primanjima i negativni prediktori: nisko obrazovanje, Albanci i stariji građani. Takođe, i konvencionalna politička participacija je na višem nivou, ali ovo se može pripisati činjenici da je istraživanje realizovano između dva izborna ciklusa, a izbori, po sebi, povećavaju interesovanje građana za politikom. Kada je o faktorima riječ, identifikovali smo da veći stepen konvencionalne participacije pokazuju građani koji imaju stalni radni odnos, koji žive u centralnom regionu, muškarci, bolje obrazovani, sa višim primanjima, zaposleni u javnom sektoru i penzioneri.

Stavovi o sudstvu i sudijama

I u ovom istraživanju, kao i u prethodnim, najveći broj građana je imao kontakt sa osnovnim sudovima. Kada je riječ o procjeni transparentnosti i efikasnosti sudova, ipak se ne može reći da je došlo do značajnih promjena. Međutim, kada je riječ o procjeni faktora neefikasnosti, u ovom istraživanju iako je ključni faktor i dalje vezan za sporost/tromost/nebrigu, najinteresantniji podatak je da je znatno povećan broj ispitanika koji kao ključne faktore ocjenjuje politiku i političke uticaje a znatno manji nestručnost i korupciju. Ova prekompozicija se može smatrati i relativnom, u smislu da uticaj političkih faktora ne znači da nema korupcije, i jednako, ako je uticaj političkog faktora izražen, on sasvim nužno u praksi degradira stručnost. No, u konkretnom kriterijumu po kojima sudije sude, tri su ključna problema/kriterijuma, i oni ostaju stabilni kroz vrijeme, a to su politika, nepotizam i korupcija. Dakle, ovo su tri ključna faktora na koje se mora djelovati kako bi se pospješilo sudstvo.

Iskustvo sa administracijom

Kada je o građevinskim dozvolama riječ, trend je blago negativan prije svega u pogledu procjene vlastitog iskustva u postupcima izdavanja građevinskih dozvola. Kada je o razlozima nezadovoljstva u komunikaciji sa administracijom riječ, kao ključni, po ocjeni građana, ostaje sporost/tromost/neažurnost/nebriga. Međutim, u ovom pogledu značajno je veći procenat nezadovoljstva zbog nestručnosti/neprofesionalnosti/neodgovornosti, a mnogo manje usled

¹ NAPOMENA: podaci su prikupljeni pre održavanja predsjedničkih izbora

korupcije i političke diskriminacije. Kada je riječ o tenderima, dobijene vrijednosti istraživanjem nisu daleko od nivoa koji smo izmjerili prethodne godine. Treće, kada je riječ o radu inspekcijskih organa, ključna novina je prekompozicija razloga usled kojih su građani nezadovoljni, naime, ovog puta je ključni faktor nezadovoljstva način na koji se ponašaju inspektori, dok je primjedba na korupciju na istom nivou kao i prošle godine.

Percepcija i iskustva sa korupcijom

Najprije, kada je riječ o iskustvima sa korupcijom, mali broj građana je imao ovo iskustvo (oko 5%). Od onih koji su imali iskustvo sa korupcijom, najveći broj građana ističe da je ovu vrstu iskustva doživio u komunikaciji sa organima lokalne vlasti, te pri uvažavanju prava na penziju i/ili naknada od strane države. Identifikovali smo da su prediktori iskustva sa korupcijom uglavnom negativni i to: sjever, stariji građani Crnogorci, dok su dva pozitivna prediktora: primorje i zaposleni u privatnom sektoru. Kada je riječ o percepciji korupcije, ukupna percepcija korupcije je na nešto višem nivou u odnosu na prošlu godinu. Ovaj trend je linearan za sve institucije koje su bile predmet istraživanja percepcije korupcije. Identifikacijom prediktora percepcije korupcije, uvidjeli smo da su najznačajniji strukturalni (konceptualni) prediktori. Tačnije, utvrdili smo da:

- što je veće povjerenje u institucije, to je i niži stepen korupcije
- Što je veće povjerenje u medije, manja je i percepcija korupcije
- Što je veći stepen iskustva sa institucijama, manji je stepen percepcije korupcije
- Što je veći stepen iskustva sa korupcijom, to je i veći stepen percepcije korupcije.

Ovogodišnje istraživanje je opet potvrdilo iste one nalaze iz prethodnih istraživanja, uz male izmjene i napomene. Ovo je bilo sasvim očekivano jer su obrasci koje smo identifikovali, po svojoj prirodi, strukturalni i znatni i nije se moglo očekivati da se promijene za godinu dana. Prema tome, ponovo ističemo glavne obrasce korupcije uz neke napomene.

SUDSTVO

A POVJERENJE U PRAVOSUDNI SISTEM

☒ Sudije i dalje osjećaju da je povjerenje u pravosudni sistem značajno poljuljano, te da po tom pitanju ne postoji značajan napredak u odnosu na prethodnu godinu.

☒ Prema njihovom mišljenju, treba raditi na jačanju otvorenosti i efikasnosti pravosudnog sistema.

☒ Otvorenost podrazumijeva posvećivanje više pažnje tome da javnost bude na prihvatljiv način informisana i edukovana o pravosudnom postupku, te da su sudske odluke dostupne, transparentne i detaljno argumentovane.

☒ Efikasnost podrazumijeva rješavanje organizacionih i tehničkih problema u sudskom postupku, što bi trebalo da dovede do snažnijeg pravosudnog sistema kome će ljudi vjerovati.

B INTERNI POTENCIJAL ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE

☒ Predstavnici pravosudnog sistema sa velikim nezadovoljstvom gledaju na eventualno postojanje koruptivnog ponašanja u svojim redovima. Zalažu se za strogo sankcionisanje otkrivenih slučajeva i kao i aktivniji pristup otkrivanju potencijalnih slučajeva iz razloga što takvo ponašanje percipiraju kao štetno za njih same i za povjerenje građana u profesiju. Ovakav stav koji se ponavlja i ove godine predstavlja značajan interni potencijal za borbu protiv korupcije.

☒ Sa druge strane, predstavnici pravosudnog sistema imaju tendenciju da ovaj problem ne smatraju jednim od bitnijih u pravosuđu, što ukazuje i na potrebu da se problem donekle umanjí.

C NEPOSREDNO ISKUSTVO SA KORUPTIVNIM PONAŠANJEM

☒ Za razliku od prethodne godine, niko od intervjuisanih predstavnika pravosudnog sistema nije prijavio da je imao neposredno iskustvo sa pokušajem koruptivnog ponašanja, što može ukazivati na smanjivanje ove pojave ili na povećanu opreznost.

D MEDIJI

☒ Loš odnos predstavnika pravosudnog sistema sa medijima se nastavlja. I ove godine, oni smatraju da mediji krše pretpostavku nevinosti te vrše određeni pritisak na sudiju da donese odluku koja je u javnom mnjenju već donesena. Rješenje se vidi u dijalogu sa predstavnicima medija, kao i jačanju PR službi sudova koji bi u intenzivnijoj komunikaciji sa predstavnicima medija, radili na kvalitetnijoj informisanosti javnosti u skladu sa pravilima pravosudnog postupka.

BIZNIS

A ISKUSTVO SA KORUPTIVNIM RADNJAMA

☒ Gotovo svi predstavnici biznisa prijavljuju da su imali neposredno iskustvo sa koruptivnim radnjama, bilo da su sami u njima učestvovali ili da su im prisustvovali. Ovo ukazuje na to da ne postoji trend smanjivanja ovakvog ponašanja.

B RAZLOZI ZA KORUPTIVNO PONAŠANJE

☒ Veoma je zabrinjavajuće koliko predstavnici biznis sektora prihvataju koruptivno ponašanje kao „način na koji svi rade“ i kome se treba prilagoditi ukoliko neko želi uspjeh sopstvenog biznisa. Prema njihovoj dominantnoj ocjeni, stanje se ne popravlja već naprotiv, pogoršava.

☒ Kao jedan od značajnijih razloga za koruptivno ponašanje predstavnici biznis sektora vide tzv. biznis barijere koje proizvodi državna administracija na republičkom i lokalnom nivou, namjerno ili nenamjerno.

C REGIONALNE RAZLIKE

☒ Ne postoje regionalne niti druge bitne razlike kada se govori o iskustvu predstavnika biznis sektora po pitanju korupcije, što govori o tome da je ova pojava opšte prisutna.

D TENDERI I JAVNE NABAVKE

☒ I ove godine su predstavnici biznis sektora izrazili gotovo nepodijeljen stav da je većina tendera koji se organizuju u Crnoj Gori „namještena“. Pri tome su bili veoma otvoreni da govore o načinima na koje se ovo „namještanje“ organizuje.

☒ Posebno je sporna tzv. shopping metoda koja je, prema njihovom mišljenju, gotovo bez izuzetka u skladu sa ovim neformalnim pravilima.